

Vývin kodifikácie spisovnej slovenčiny od Ľ. Štúra po S. Czambela

Katarína Muziková

Katedra slovenského jazyka, Filozofická fakulta,
Univerzita Komenského, Bratislava

V období národného obrodenia v 19. storočí sa utvárali moderné slovanské spisovné jazyky na základe dvoch modelov. Základom spisovného jazyka sa stal buď starší, v literatúre vypracovaný jazyk, alebo sa spisovný jazyk opieral o domáci ľudový, resp. kultúrny jazyk, rozvíjaný najmä v ľudovej slovesnosti (pozri Blanár, 1997, s. 51). Keďže slovenčina nemala na zodpovedajúcej úrovni vypracovaný literárny jazyk (v sfére umeleckej literatúry sa pomerne dlho používala latinčina, príp. čeština a len postupne sa presadzovala kultúrna slovenčina), spisovná slovenčina vznikla na báze kultúrneho jazyka. V dejinách slovenského národa sa konštituovali dve koncepcie spisovnej slovenčiny – bernolákovská a štúrovská, v ktorých sa odrážajú ideové a filozofické východiská oboch kodifikátorov, historicko-spoločenské podmienky i stav jazykovedného poznania. Východiskom súčasného spisovného jazyka sa napokon stala štúrovská kodifikácia založená na kultúrnej stredoslovenčine, čo bol dejinne nevyhnutný krok (porov. Kačala, 2006, s. 262 – 263). Základná podoba súčasnej spisovnej slovenčiny i východisko jej ďalšieho vývinu boli teda dané v konštitutívnej štúrovej kodifikácii, ktorá bola neskôr z lingvistických i mimolingvistických príčin modifikovaná hodžovsko-hattalovskou reformou a Czambelovou kodifikáciou, ktorá završuje vývin spisovnej slovenčiny v 19. storočí.

Cieľom nášho príspevku je na základe komparácie kodifikačných príručiek, Štúrovej *Nauky reči slovenskej* (1846), Hattalovej *Krátkej mluvnice slovenskej* (1852) a *Mluvnice slovenského jazyka* (1864) a Czambelovej *Rukováti spisovnej reči slovenskej* (1902), identifikovať kontinuitné a variabilné prvky v kodifikácii, postihnúť vzájomné vzťahy medzi týmito kodifikáciami a poukázať tak na základné vývinové tendencie charakteristické pre spisovnú slovenčinu v druhej polovici 19. storočia. Ide o obdobie konštituovania spisovnej slovenčiny, jej zavádzania do praxe a jej postupného ustáľovania, ktoré malo kľúčový význam pre formovanie východísk či perspektív ďalších kodifikácií spisovnej slovenčiny.

Konštituovaním spisovného jazyka a jeho kodifikácie nastala nová etapa vo vývine slovenčiny – do prirodzeného vývinu jazyka sa začalo zasahovať a nástrojom regulácie spisovného jazyka sa stala kodifikácia, ktorá je postojovým javom. Jej cieľom je perspektívna stabilizácia spisovnej slovenčiny. Pri kodifikácii ide o identifikáciu prototypových vlastností, v pozadí je idea vytvoriť účinný vzor pre používateľov jazyka a dosiahnuť pozitívny prototypový efekt – t. j. všeobecné prijatie kodifikácie. Má normotvornú funkciu: usmerňuje ďalší rozvoj spisovného jazyka. Závažnú úlohu pri každej kodifikácii zohráva osobnosť kodifikátora, najmä jeho ideologické pozície, zámery, jazykovedná metodológia, ktoré sa výrazným spôsobom premietajú do vedeckého opi-

su spisovného jazyka. Konzervatívny, statický charakter kodifikácie je v protiklade s dynamickým charakterom jazykovej normy a vzniknuté rozpory medzi normou a nefunkčnou kodifikáciou sa riešia kodifikačnými úpravami. Ide o zmeny v kodifikácii na základe zdôvodnených praktických, vedeckých a ideových potrieb. Pri akejkoľvek reforme či úprave kodifikácie sa uplatňujú dva základné procesy – eliminácia nefunkčných prvkov, ktoré nezodpovedajú stanoveným kritériám spisovnosti, a zavádzanie nových prvkov, resp. aktualizácia prvkov, ktoré sa najskôr považovali za nefunkčné, ale neskôr došlo k prehodnoteniu ich statusu spisovnosti a ich prijatiu do spisovnej podoby jazyka. Kodifikačné úpravy by mali smerovať k stabilizácii spisovného jazyka, ale niekedy môžu pôsobiť aj opačne (prejavilo sa to napr. pri hodžovsko-hattalovskej reforme, ktorá viedla k rozkolísanosti spisovnej normy).

Z hľadiska opisu vývinu spisovnej slovenčiny a ustáľovania jej noriem sú zaujímavé práve kodifikačné úpravy, ktoré určovali ďalšie smerovanie spisovného jazyka. Sledovaním kodifikačných úprav, ktorými najskôr M. Hattala a po ňom S. Czambel modifikovali konštitutívnu štúrovskú kodifikáciu, sme sa snažili postihnúť, čo bolo stabilné v štúrovskom modeli spisovnej slovenčiny, a identifikovať nefunkčné prostriedky, kde dochádzalo k zmenám, kde sa prejavila diskontinuita.

Ako sme už spomenuli, výslednú podobu kodifikácie výrazne ovplyvňuje koncepcia kodifikátora. Tento aspekt zohrával dôležitú úlohu najmä v 19. storočí. Hoci Ľ. Štúr, M. Hattala a S. Czambel mali spoločné východisko – stredoslovenský jazykový základ, v ich kodifikáciách existujú rozdiely, ktoré sú spôsobené jednak spoločenskými podmienkami v danej dobe, jednak odlišnými metodológiami a odlišným prístupom k rešpektovaniu vývinu jazykovej normy. Kým Ľ. Štúr a S. Czambel kládli dôraz na synchronný prístup, spisovný jazyk sa má podľa nich opierať o živý jazyk (porov. Krajčovič – Žigo, 2002, s. 168; Czambel, 1901, s. 300 a n.; Jóna, 1973, s. 40 – 41), M. Hattala sa snažil priblížiť slovenčinu češtine a v zmysle prevládajúcej dobovej metodológie aplikoval pri kodifikácii historizujúci prístup (porov. Kačala, 2004, s. 9 – 10). Poznanie vývinu nemusí mať negatívny dosah, ak sa minulé skúsenosti využije ako pozitívny prvok v perspektíve. Pri reforme, resp. úprave kodifikácie sa do nej premieta koncepcia kodifikátora a zároveň ide aj o zaujatie a vyjadrenie postoja k predchádzajúcej kodifikácii, ktorý môže byť buď akceptačný, alebo odmietavý. Uvedené aspekty môžeme sledovať aj pri analyzovaných kodifikačných aktoch Ľ. Štúra, M. Hattalu a S. Czambela.

Štúrovská kodifikácia znamenala popretie jazykového východiska bernolákovskej spisovnej slovenčiny, ktorým sa namiesto kultúrnej západoslovenčiny stala kultúrna stredoslovenčina. Stredoslovenská koncepcia spisovného jazyka sa odrazila v *Nauke reči slovenskej* ako v základnej kodifikačnej príručke kodifikáciou viacerých diferenciačných stredoslovenských jazykových prostriedkov (napr. dlhé tvarotvorné prípony v I pl. *-amí, -mí*, adjektívne tvary typu *dobrieho, dobroo*, neutrá typu *umenia* a i.). Tieto prostriedky vzhľadom na ostatné slovanské jazyky spĺňali národnoidentifikačnú funkciu, ale vzhľadom na potrebu integrácie slovenského jazykového spoločenstva neboli vyhovujúce, pretože boli obmedzené len na stredoslovenský jazykový areál. Národnoidentifikačná a národnointegračná funkcia jazyka sa tu dostali do konfliktu. Typické stredoslovenské jazykové prostriedky sa stali problémovou otázkou z hľadiska ich kodifikácie. Ukázalo sa to v nasledujúcom období. Hoci sa Ľ. Štúr opieral o živý

jazyk a kládol dôraz na produktívne prvky v jazyku, predsa považoval za spisovné aj niektoré staršie tvary (napr. *sluhu/sluhi, ruke/ruce, v roku/v roce, ich/ich/jich* a i.), ktoré však uvádzal len ako varianty popri funkčnejších tvaroch. Ďalší vývin spisovnej normy potvrdil ich neperspektívnosť. Celkovo je pre štúrovskú kodifikáciu spisovnej slovenčiny príznačná vysoká miera variantnosti, ktorá reflektuje možnosti, ktoré ponúkala jazyková norma. „Kolká bohatosť, rozmaňitosť a pritom určitosť v skloňejach našich Slovenských“ (Štúr, 2006, s. 150). Svedčí to o liberálnom postoji Ľ. Štúra k hraniciam nového spisovného jazyka, pripúšťal viaceré dvoj- a v niektorých prípadoch aj trojtvary. „Slová a hovoreňja spuosi i v inšich rozličnorečjach Slovenskich uživanje každí v reči spisovnej slobodně uživať muože... ale forjem držať sa musíme najplnějších, najurčitejších“ (tamže, s. 9 – 10). Zvýšená miera variantnosti je charakteristická pre obdobie konštituovania spisovného jazyka a jeho uvádzania do praxe, keď dochádzalo k ustáľovaniu a postupnému upevňovaniu jazykovej normy. Pri kodifikácii formálnej stránky spisovnej slovenčiny, ortografickej sústavy, Ľ. Štúr akceptoval od predspisovnej tradície sa odchyľujúci bernolákovský pravopis založený na foneticko-fonologickom a morfológickom princípe.

Keďže štúrovská kodifikácia z viacerých príčin (mimolingvistických i lingvistických) nedosiahla žiaduci a očakávaný prototypový efekt, došlo k hodžovsko-hattalovskej reforme spisovnej slovenčiny. Podľa P. Žiga (2005, s. 274) progresívnym znakom štúrovskej kodifikácie bola snaha o zmenu konzervativizmu, ktorá „sa prejavila v rovine bilaterálneho ponímania jazyka na pozadí klasických nemeckých vzorov, v novej forme a štruktúre jazyka a vo vytvorení prototypového exemplára“. Konzervativizmom sa tu vníma forma, t. j. bernolákovské *w* na označovanie hlásky *v*, označovanie hlásky *j* grafémou *g*, hlásky *g* grafémou *ğ*, písanie substantív s veľkými začiatočnými písmenami, tieto prvky Ľ. Štúr odstránil. V hodžovsko-hattalovskej reforme sa presadila orientácia na nadnárodné integračné funkcie v rámci Slovanov a v porovnaní so štúrovskou kodifikáciou sa znovu uplatnil konzervativizmus, ale išlo o iný druh konzervativizmu – chápeme tak zavedenie etymologického pravopisného princípu, čím sa ortografická sústava spisovnej slovenčiny priblížila ortografickým sústavám ostatných slovanských jazykov. Hodžovsko-hattalovská reforma neakceptovala štúrovskú (a sprostredkovane ani bernolákovskú) pravopisnú kodifikáciu. Určitá miera konzervativizmu sa v hattalovskej kodifikačnej príručke, *Krátkej mluvnici slovenskej*, presadila i v štruktúre jazyka, a to konkrétne zmenami v paradigmách zavádzaním tvarov, ktoré mala aj čeština, ale ktoré na rozdiel od češtiny v slovenčine neboli funkčné, nemali oporu v živom jazyku.

Ako ukázala analýza a komparácia kodifikačných príručiek, v prípade hattalovskej kodifikácie sa snaha aplikovať historizujúci princíp prejavila kodifikáciou mnohých archaizmov, ktoré sčasti pretrvávali z predchádzajúcich kodifikácií (napr. *sluhy, ruke/ruce, kost'am, dlaňach, cirkve, jich, mrem*), sčasti sa nanovo zavádzali (napr. *chlape, ženo, s chlapy, duby, kost'mi, dlaňmi, dela, dievčata, dobrýma, já, nama, vama, mojego, ty, čeho, čemu, jednoho, dvúch* a i.). Toto preferovanie vývinovo prekonaných prvkov malo potvrdzovať starobylosť jazyka a kontinuitu jeho historického vývinu a opieralo sa o prevládajúcu dobovú metodológiu – historicko-porovnávaciu lingvistikú. Neživé, ale systémovo tradične chápané jazykové prostriedky sa v niektorých prípadoch kodifikovali ako jediné, ale vo väčšine prípadov len ako jeden z variantov

v rámci dvojtvárov. Archaizmy sa v ďalšom vývine stali najpríznačkovejšou skupinou javov spôsobujúcich napätie a nestabilitu v spisovnej norme. Pri hodžovsko-hattalovskej reforme v rámci kodifikačných úprav týkajúcich sa štruktúry jazyka popri aktualizácii starších jazykových prostriedkov dominovala eliminácia prototypových znakov štúrovskej slovenčiny – typických stredoslovenských jazykových prostriedkov, t. j. za spisovné sa prestali považovať adjektívne tvary *dobruo*, *dobrjeho*, *dobrjemu*, dlhé inštrumentálne prípony *-mí*, *-amí*, dlhé *-í* v zámenách, napr. *ích*, tematická morféma *-uvať* v šiestej infinitívnej triede sloviess, tvary minulého času *bou*, *robiu*, *sadnuv*. Časť týchto jazykových prvkov spolu s niektorými problémovými javmi v hláskosloví sa stala predmetom diskusií už na zasadnutiach Tatrína (porov. Majtán, 1998, s. 98 – 102; Kralčák, 2007, s. 118 – 119) a aktuálnou otázkou sa stali pri reforme kodifikácie, kde došlo k prehodnoteniu ich statusu spisovnosti. Vzhľadom na odlišné vnímanie integračnej funkcie spisovnej slovenčiny v zmenených spoločenských podmienkach vystupovala do popredia istá protirečivosť až nefunkčnosť prvkov, ktoré neprekračovali z hľadiska kodifikácie stredoslovenský jazykový areál. Zo Štúrovej strany išlo pri úprave týchto javov o kompromis nevyhnutný na dosiahnutie jednoty, svoj postoj vyjadril nasledujúcimi slovami v recenzii Hattalovej gramatiky: „... aj daktorej zvláštne útvori strednej reči Slovenskej v samostatných, v prídavných a slovesách zameňu s formami v Slovenčine, na krajoch Slovenska užívanej vlastnými a podľa jeho domislu Slovenčine napospol vjacej zodpovedajúcimi. Trebas bi sa pri týchto formách vo vzťahu na Slovenčinu jedno druhuo povedať a vari inakšje ako to p. Hattala urobiu odvjesť dalo, predca i v týchto formách stalo sa shodnuťja horespomenutích mužou, hlavne a predovšetkým koňečne ñevihnutne potrebnú jednotu reči spisovnej pred očima majúcich. ...ohladam na duoležitost' túto všetkje inšje ohladi previšujúcu, stalo sa shodnuťja zmjeñenuo a popust'ili zvlášt'ni daktorej strednej reči Slovenskej“ (Štúr, 1957, s. 216 – 217). Odstránením typických stredoslovenských prvkov v prospech prvkov rozšírených aj v ďalších areáloch sa rozšírila stredoslovenská báza spisovnej slovenčiny o nestredoslovenské prvky výhodné z hľadiska integrácie slovenského jazykového spoločenstva.

Kodifikačné úpravy M. Hattalu sa okrem archaizmov a typických stredoslovenských jazykových prostriedkov týkali aj ďalších jazykových prostriedkov, neakceptoval niektoré variantné tvary, ktoré dokumentovali prebiehajúce vývinové zmeny (napr. *sestár/sestier*, *duší/ dúš*, *tváre/tvári*, *ulicam/uliciam*). V *Krátkej mluvnici slovenskej sú*, podobne ako v *Nauke reči slovenskej*, kodifikované mnohé dvojtvary najmä v paradigmách substantív, zámen, ale aj čísloviek. M. Hattala nadviazal v tomto na E. Štúra a jeho liberálnejší prístup ku kodifikácii viacerých možných tvarov. Na rozdiel od neho však namiesto živých prostriedkov, ktoré ponúkala jazyková norma, ako varianty zavádzal staršie prvky. Hattalovská kodifikácia v čase svojho vzniku splnila pozitívnu integračnú úlohu. Môžeme teda povedať, že spoločenský cieľ – integrovať slovenský národ – splnila. Skonštatoval to aj J. Ružička (1978, s. 477) slovami: „... v ďalších osudoch spisovnej slovenčiny sa Hattalova koncepcia spisovnej slovenčiny ukázala ako adekvátna spoločenskému vývinu, čiže vystihla sily v celonárodnom živote, ktoré umožnili spisovnej slovenčine rozvíjať sa v priestore medzi stredoslovenskými nárečiami na jednej strane a medzi spisovnou češtinou na druhej strane“, ale z jazykového hľadiska nebola úplne funkčná, dosiahol sa ňou len čiastočne žiaduci

prototypový efekt. Ďalší vývin potvrdil funkčnosť a progresívnosť kodifikácie fonologického systému, zmeny prijaté hodžovsko-hattalovskou reformou (zavedenie *ä, l', iu, é*) pretrvali dodnes. Používatelia jazyka však neprijali tie aspekty kodifikácie, ktorými sa vzdala od živej reči. Takéto prostriedky sa vyskytovali predovšetkým na morfolologickej rovine. Ako príznakové sa chápali najmä archaizmy, ktoré nemali oporu v živom jazyku. Išlo o odmietnutie Hattalom preferovaného konzervativizmu. Rozlišujeme konzervativizmus na dvoch rovinách – na úrovni jazyka a jeho štruktúry a na úrovni formálneho vyjadrenia, teda pravopisnej stránky. Kým konzervativizmus vo formálnej stránke jazyka (etymologický princíp), ktorý bol jedným z dôsledkov hodžovsko-hattalovskej reformy, sa v tomto období takmer všeobecne akceptoval, aj keď k istým zmenám v prospech širšieho uplatnenia foneticko-fonologického princípu a k stabilizácii písania rozkolísaných javov došlo, k čomu prispel aj S. Czambel svojím dielom *Slovenský pravopis*, na úrovni jazyka došlo k odmietnutiu tradičných jazykových prostriedkov, ktoré používatelia jazyka pociťovali ako príznakové vzhľadom na ich nefunkčnosť, a k preferencii živých jazykových prostriedkov.

Tento odklon od konzervativizmu potvrdila na prelome 19. a 20. storočia Czambelova kodifikácia. S. Czambel vychádzajúc zo spätosti spisovného a živého jazyka eliminovaním väčšiny archaických jazykových prostriedkov kodifikovaných M. Hattalom (*sluhy, dela, ruce, kostam, dlaňach, čeho, jednoho, dvúch* a i.), resp. v prípade zachovania archaizmov preferovaním živých prvkov popri nich poukázal na ich nefunkčnosť. Zmeny vo vývine jazyka sú založené na odstraňovaní príznakových prvkov a preferovaní bezpríznakových prvkov, v ktorých je priezračne zobrazená tvarová štruktúra vo vzťahu k sémantickej štruktúre. Za príznakové sa považovali archaizmy z Hattalovej kodifikácie, ktoré boli nahradené funkčnými jazykovými prostriedkami ustálenými v úze a rešpektujúcimi systémovú povahu jazyka. Väčšinou išlo o jazykové prostriedky stredoslovenskej proveniencie, ktoré často prenikali aj za hranice tohto areálu (porov. tvary *sluhu, ruke, delá, čoho, môjho* a i.). Kodifikáciou týchto prostriedkov sa aktualizovala spätosť spisovnej slovenčiny s jej stredoslovenskou bázou ako východiskom spisovného jazyka. Czambelova kodifikácia posunom konzervativizmu a orientáciou na synchronný stav v jazyku smerom k uplatneniu živých jazykových prostriedkov v spisovnej podobe jazyka nadviazala pozitívne na štúrovskú konštitutívnu kodifikáciu. Pri tomto návrate k štúrovským východiskám sa však akceptovali len funkčné jazykové prostriedky. S ohľadom na typické stredoslovenské jazykové prostriedky išlo o aktualizáciu niektorých prvkov, ktoré predchádzajúca hattalovská kodifikácia odmietla (napr. *tie, beriem*). Stabilita hattalovskej kodifikácie sa prejavila u S. Czambela akceptačným postojom k vylúčeniu typických, z hľadiska celonárodného jazyka neadekvátnych stredoslovenských prvkov, ktoré sa považovali za prototypové znaky štúrovej slovenčiny. Špecifikom Czambelovej kodifikácie oproti predchádzajúcim kodifikáciám sú tvary *maták, sestár*,¹ ktoré S. Czambel považoval za tzv. juhoslavizmy. Súviselo to s Czambelovou tézou o južnoslovanskom pôvode slovenčiny, ktorú prezentoval vo svojom diele *Slováci a ich reč*. Juhoslavizmy² pokladal za stopy po zaniknutom jazyku južnoslovanského pôvodu v podunajskej oblasti.

¹ Tvary typu *sestár*, ktoré sú systémové v strednej slovenčine, kodifikoval aj L. Štúr.

² Okrem tvarov G pl. feminín radil k juhoslavizmom aj ďalšie znaky, porov. Czambel, 1903, s. 76 a n.

V porovnaní so štúrovskou a hattalovskou kodifikáciou je pre Czambelovu kodifikáciu charakteristická podstatne nižšia miera variantnosti. Spôsobila to eliminácia nefunkčných variantov. S. Czambel však v snahe čo najlepšie postihnúť normu vo viacerých prípadoch (najmä pri slovesách) ponechal dvojtvary s tým vedomím, že o funkčnosti a oprávnenosti jednotlivých tvarov rozhodne ďalší vývin jazyka. Išlo o dvojtvary, ktoré dokumentovali osciláciu niektorých jazykových prostriedkov medzi deklinačnými, resp. konjugačnými typmi (napr. *plti/plte, jedny/jedné, čerpem/čerpám, chápem/chápam* a i.) alebo v ktorom si konkurovali synonymné tvarotvorné prípony (napr. *súsedí/súsedia, košiel'/košeli'* a i.). V ďalšom vývine sa ustálil len jeden z týchto tvarov.

Väčšinu z identifikovaných problémových javov na morfolologickej rovine (archaizmy, typické stredoslovenské jazykové prostriedky, juhoslavizmy, variantné tvary) vyriešili kodifikácie už v priebehu 19. storočia, resp. v prvej polovici 20. storočia. Niektoré otázky, resp. tvary, ktoré riešili L. Štúr, M. Hattala a S. Czambel (napr. *roka/roku, tváre/tvári, dievčatá/dievčence, trescem/trestám, šepcem/šeptám, mocem/motám* atď.), si z hľadiska variantnosti konkurujú dodnes a sú aktuálne i v súčasnosti. Vo vývinovej línii kodifikácií na morfolologickej rovine v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia môžeme pozorovať dve protichodné tendencie – jednak snahu o posun konzervativizmu, jednak snahu o udržanie a zachovanie tradície, ktoré sa rozdielne prejavili v sledovaných kodifikáciách. Štúrovskú kodifikáciu ako celok môžeme hodnotiť ako posun konzervativizmu, hattalovská kodifikácia predstavuje snahu o návrat k nemu a czambelovská kodifikácia sa od neho odkláňa v prospech progresívnych jazykových prostriedkov.

Czambelovu kodifikáciu môžeme v istom zmysle označiť za syntézu štúrovskej a hattalovskej kodifikácie ako minulú skúsenosť, ktorá sa poznaním živého jazyka a funkčnosti jeho prvkov stáva východiskom optimalizácie prototypu. S. Czambel je nasledovníkom L. Štúra a M. Hattalu, ktorí stáli pri konštituovaní spisovnej slovenčiny. Z obidvoch kodifikácií prijal ich pozitívne, perspektívne znaky. S L. Štúrom ho spája snaha opierať sa pri kodifikácii o živý hovorový jazyk, vychádzať zo synchronného stavu v jazyku a kodifikácia funkčných stredoslovenských jazykových prostriedkov. Na Hattalove kodifikačné zásady nadviazal pri kodifikácii pravopisu, fonologického systému spisovnej slovenčiny a na rovine morfológie potvrdil už v *Krátkej mluvnici slovenskej* proklamovanú nefunkčnosť niektorých typických stredoslovenských jazykových prvkov. S. Czambel na základe poznania retrospektívy s prijatím jej pozitívnych prvkov a poznania súčasného stavu mohol spoľahlivo postupovať pri kodifikácii s ohľadom na perspektívu.

Czambelova kodifikácia preferenciou prirodzených tvarov, vedomím potreby modifikovať predchádzajúce kodifikácie smerom k živému jazyku a rešpektovaním vývinových tendencií stabilizovala spisovnú slovenčinu na prelome 19. a 20. storočia a predurčila jej ďalšie smerovanie, stala sa perspektívnym východiskom vývinu modernej spisovnej slovenčiny v 20. storočí.

Vývin spisovnej slovenčiny v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia, ktorý sme skúmali na základe úprav v kodifikáciách, potvrdzuje ideu, že pozitívny prototypový efekt sa dosahuje vtedy, keď kodifikácia rešpektuje prirodzený vývin a stav v živom jazyku. K základným predpokladom spoľahlivej predikcie pri kodifikácii patrí

dôkladné poznanie jazykového systému, jeho dynamiky, predchádzajúcich kodifikácií a najmä reálneho stavu pri používaní jazyka. Zároveň treba zdôrazniť, že pri vývine spisovnej slovenčiny treba brať do úvahy tak jazykové (vnútorný vývin jazykovej normy), ako i mimojazykové faktory, ktoré sa v súčasnosti podieľajú na výslednej podobe prestížnej formy slovenčiny.

Literatúra:

BLANÁR, Vincent: Štúrov spis Nárečja slovenskua (1846). In: *Philologica*. Zborník Filozofickej fakulty UK. XLV. Red. P. Žigo. Bratislava: Univerzita Komenského 1997, s. 49 – 57.

CZAMBEL, Samuel: O spisovnej reči slovenskej. In: *Slovenské pohľady*, 1901, roč. 21, s. 300 – 310.

CZAMBEL, Samuel: *Rukoväť spisovnej reči slovenskej*. 1. vyd. Turčiansky Sv. Martin: Kníhkupecko-nakladateľský spolok 1902. XII + 376 s.

CZAMBEL, Samuel: *Slováci a ich reč*. V Budapešti: tlačou V. Hornyánszkeho 1903. 272 s.

HATTALA, Martin: *Krátka mluvnica slovenská*. V Prešporuku: 1852. VIII + 64 s.

HATTALA, Martin: *Mluvnica jazyka slovenského*. Pešť: nákladom Viléma Lauffera 1864. 158 s.

JÓNA, Eugen: Teória slovenského spisovného jazyka a jeho kodifikácia na rozhraní 19. a 20. storočia. In: *Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia*. (Materiály z vedeckej konferencie o Samuelovi Czambelovi). *Philologia* 3. Red. L. Horečný. Bratislava: SPN 1973, s. 15 – 45.

KAČALA, Ján: Jazyk a jazykoveda v diele Ľudovíta Štúra. In: *Kultúra slova*, 2006, roč. 40, č. 5, s. 257 – 267.

KAČALA, Ján: Martin Hattala – významný znalec a kodifikátor spisovnej slovenčiny v polovici 19. storočia. In: *Kultúra slova*, 2004, roč. 38, č. 1, s. 3 – 10.

KRAJČOVIČ, Rudolf – ŽIGO, Pavol: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Univerzita Komenského 2002. 252 s.

KRALČÁK, Ľubomír: Ľudovít Štúr a reforma štúrovskej spisovnej slovenčiny. In: *Ľudovít Štúr a reč slovenská*. Prednášky z konferencie konanej 13. – 14. júna 2006 v Bratislave. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2007, s. 116 – 129.

MAJTÁN, Milan: Vplyv čachtickej sednice Tatrína na formovanie spisovnej slovenčiny. In: *Literárny archív* 33/96. Zost. M. Kocák. Martin: Matica slovenská 1998, s. 98 – 102.

MUZIČKOVÁ, Katarína: *Vývin kodifikácií v druhej polovici 19. storočia*. Dizertačná práca. Bratislava: 2008. 184 s.

RUŽIČKA, Jozef: Z dejín slovakistiky (Martin Hattala). In: *Studia Academica Slovaca*. 7. Ved. red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1978, s. 471 – 483.

ŠTÚR, Ľudevít: (ref.) Martin Hattala: *Grammatica linguae Slovenicae, collatae cum Proxime cognata Bohemica, Archidioecesis Strigoniensis Presbyt. Schemnicii* 1850. In: J. M. Hurban: *Slovenskje pohľadi na vedi, umeňja a literatúru*. Bratislava: SVKL 1957, s. 215 – 220.

ŠTÚR, Ľudevít: *Nauka reči slovenskej I*. Faksimile pôvodného vydania. Ed. E. Ďurovič – S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2006. 216 s.

ŠTÚR, Ludevít: Nauka reči slovenskej II. E. Jóna – Ľ. Ďurovič – S. Ondrejovič. Komentáre, bibliografia. Bratislava: Veda 2006. 324 s.

ŽIGO, Pavol: Štúrova kodifikácia spisovnej slovenčiny a jej reforma. In: Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 5, s. 265 – 275.